

Альбер Камю

НЕПОРОЗУМІННЯ

П'єса в 3-х діях

Дійові особи

МАРТА.

МАРІЯ.

МАТИ.

ЯН.

СТАРИЙ – щось на кшталт служника в пансіонаті.

Дія перша.

Сцена перша.

Хол пансіонату.

МАТИ. Він повернеться.

МАРТА. Він тобі сказав?

МАТИ. Так, коли ти вийшла.

МАРТА. Він повернеться сам?

МАТИ. Не знаю.

МАРТА. Він багатий?

МАТИ. Він навіть не спитав про ціну.

МАРТА. Якщо він багатий, тим краще. Важливо лише, щоб він був сам.

МАТИ. (*втомлено*) Так, він сам і багатий. І тоді все почнеться спочатку.

МАРТА. Певно, вже час. Адже нас чекає винагорода.

(Дивиться на матір). Матінко, ви стали наче якась дивачка. З певного часу я не пізнаю вас.

МАТИ. Просто я втомилася, донечко. Мені хочеться відпочити.

МАРТА. Я можу взяти на себе весь домашній клопіт. А ви будете вільні розпоряджатися своїм часом.

МАТИ. Справа не у відпочинку. Просто я старію і мрію, прагну спокою і трішки – забуття. *(Сумно посміхається)*. Смішно сказати, Марто, але іноді вечорами я майже вірю в бога.

МАРТА. Ви не так вже і зістарілися, матінко, щоб мріяти. Вам варто зайнятися чимось іншим.

МАТИ. Ти ж бачиш, я жартую. Гарзд! На старості літ можна і пожартувати. А ти, Марто, з віком тільки черствієш! В твої роки молодь поводить себе інакше. У багатьох твоїх одноліток в голові самі лише забавки.

МАРТА. Забавки. Їхні забавки ніщо у порівнянні з нашими.

МАТИ. Облишмо цю розмову.

МАРТА. *(повільно)* Можна подумати, на світі є слова, що печуть вам губи.

МАТИ. Хіба погано, що я не відступаю, коли треба діяти? Ну і що? Просто мені було б приємніше, якби та посміхнулася.

МАРТА. Клянуся вам, таке зі мною трапляється.

МАТИ. Ніколи не помічала.

МАРТА. Я посміхаюся в своїй кімнаті, коли буваю сама.

МАТИ. *(уважно дивиться на неї)* Яке в тебе черстве обличчя, Марто.

МАРТА. *(підходить до неї, спокійно)* Воно вам не подобається.

МАТИ. *(дивиться на неї, без паузи)* Та ні...

МАРТА. *(схвильовано)* Ой, мамо! Коли ми зберемо достатньо

грошей, щоб залишити цей край, де в нас немає неба над головою, залишимо наш готель і це дощове місто, забудемо цю дощову країну, то в той день, коли ми досягнемо моря, про яке я стільки мріяла, ви побачите, як я вмю посміхатися. Але щоб жити біля моря, треба мати багато грошей. Заради моря не треба боятися порожніх слів. Заради моря варто взятися за того, хто повинен прийти. Якщо він достатньо багатий, то подарує мені звільнення. Він довго розмовляв з вами, матінко?

МАТИ. Ні, лише два слова.

МАРТА. Як він виглядав, коли розпитував про кімнату?

МАТИ. Не знаю. В мене поганий зір і я його не роздивилася. Я привчилася не роздивлятися їх. Легше вбивати, коли не знаєш своїх жертв. *(Пауза)*. Радій, я не боюся більше слів.

МАРТА. Так воно краще. Не люблю недомовленостей. Злочин є злочин, потрібно усвідомлювати, до чого прагнеш. Мені здається, ви зараз усвідомлюєте, тому, що все обдумали, коли розмовляли з заїжджим.

МАТИ. Я не думала про це. Я відповідала за звичкою.

МАРТА. «За звичкою»? Але ж як скоро виникають звички...

МАТИ. Безсумнівно. Звичка з'явилася після другого злочину. При першому нічого не виникає, швидше зникає. А випадки, нехай не часті, все ж повторювалися з року в рік, а потім стали звичними. За звичкою я йому відповіла, за звичкою побачила, що він приречений...

МАРТА. Мамо, його треба вбити.

МАТИ. *(тихо)* Звичайно, його треба вбити.

МАРТА. Ви говорите про це якось по-особливому.

МАТИ. Я дійсно втомлена і хочу, щоб цей, в усякому разі, був останнім. Вбивати стало важко. Адже мені все одно, помру я біля моря, чи в нашому краю. Просто хочеться поїхати разом.

МАРТА. Ми поїдемо і наші мрії збудуться. Підбадьортеся,

матінко, лишилося останнє зусилля. Ви ж розумієте, що треба не просто вбити. Він вип'є свій чай, засне, а потім ще живого віднесемо до річки. Знайдуть його не одразу, знайдуть біля ґратів шлюзу, разом з іншими невдахами, що кинулися у воду з відкритими очима. Коли ми одного разу були там по очищенні шлюзу, ви самі, матінко, сказали, що наші страждають менше. Життя більш жорстоке ніж ми. Розворушіться, ви отримаєте ваш спокій, і ми втечемо звідси.

МАТИ. Так, треба розворушитися. Інколи я справді радію думаючи, що ми не спричинюємо ніяких страждань. Навряд чи можна назвати злочином те втручання, точніше, той легкий поштовх, що змінює напрям чужого життя... Очевидно, життя насправді набагато суворіше за нас. Можливо, саме тому мені нелегко відчувати свою провину.

Заходить Старий, мовчки сідає за конторку. Він залишатиметься непорушним протягом всієї сцени.

МАРТА. В якій кімнаті ми його поселимо?

МАТИ. Байдуже, аби на першому поверсі.

МАРТА. Минулого разу ми надто втомилися (*вперше вона сідає*), поки спускали його з другого поверху. Мамо, правда, що від гарячого піску бувають опіки?

МАТИ. Адже ти знаєш, я там не була. Але мені казали, що сонце в тих країнах пожирає все.

МАРТА. Я читала в одній книжці, що спека поїдає навіть душу. Тіло набухає, але стає порожнім.

МАТИ. Ти про це мрієш, Марто?

МАРТА. Досить терзати мені душу, я поспішаю туди, де під сонячними променями тануть всі проблеми. Моя домівка не тут.

МАТИ. Раніше ми з тобою були зайнятими людьми. Якщо все скінчиться благополучно, я напевне поїду з тобою. Але я не відчуваю, що повертаюся до свого вогнища, яке приносить спокій. Мені цілком вистачить безглузлого цегляного будиночка,

мебльованого спогадами. У спогадах набуваєш спокою. А це так багато означає – знайти одразу і сон, і забуття. (*Встає. Іде до дверей*). Марто, підготуй все необхідне. (*Пауза*). Якщо це дійсно знадобиться.

Мати йде. Марта проводжає її поглядом. Потім іде через інші двері.

Сцена друга.

Там само. Старий підходить до вікна, бачить Яна та Марію, потім відходить від вікна. Заходить Ян. Він зупиняється, обдивляється навколо.

ЯН. Є тут хто-небудь? (*Помічає біля вікна Старого*).

Старий не відповідає, а потім йде.

Сцена третя.

Заходить Марія. Ян обертається до неї. Ш

ЯН. Ти йшла за мною?

МАРІЯ. Пробач, я не змогла. Я, можливо, зараз же піду. Але дозволь же оглянути місце в якому тебе залишаю.

ЯН. Сюди можуть зайти, і те, що я хочу зробити, стане неможливим.

МАРІЯ. Нехай буде хоч маленька надія, що хтось зайде. І тоді я примушу тебе відкритися.

Він озирається. Пауза.

(Обдивляється). Це тут?

ЯН. Так, тут. Тут я двадцять років тому закрив за собою двері. Сестра була ще маленькою дівчинкою. Вона гралася ось в цьому кутку. Мати мене не обійняла. Тоді я думав, що мені все одно.

МАРІЯ. Яне, я не можу повірити, що вони одразу ж не пізнали тебе. Мати завжди пізнає свого сина.

ЯН. Вона не бачила мене двадцять років. Я був хлопчиком, майже дитиною. Мати постаріла і опустилася. Я сам ледве пізнав її.

МАРІЯ. *(нетерпляче)* Я знаю: ти зайшов, ти сказав «здрастуйте», ти сів. Ти нічого не пізнавав.

ЯН. Мені відмовила пам'ять. Вони зустріли мене мовчки. Вони дивилися на мене, вони мене не бачили. Все виявилось значно складніше, ніж я думав.

МАРІЯ. Ти ж знаєш, що все не так складно, достатньо заговорити. В таких випадках говорять: «Це я», і все стає на свої місця.

ЯН. Я жив ілюзіями. Чекав чогось трішечки чарівного від вечері, а замість цього мені запропонували заплатити за пиво. Я був схвильований, я не міг говорити.

МАРІЯ. Достатньо було б і одного слова.

ЯН. Я не знайшов його. Та я не поспішаю. Я прийшов сюди, щоб дати їм своє багатство, а якщо зумію, то і щастя. Коли я дізнався про смерть батька, то зрозумів, що відповідаю за них обох, і тепер роблю те, що треба. Однак, не так просто, як багато хто думає, повернутися у свій дім, і знадобиться час, аби з чужинця знов стати сином.

МАРІЯ. Але чому не можна було попередити про свій приїзд? В деяких випадках ми змушені чинити як всі люди. Якщо хочеш, щоб тебе впізнали, назви своє ім'я, це так просто. Якщо хочеш бути не тим, хто ти є насправді, то обов'язково все зіпсуєш. Ти хочеш, щоб з тобою поводитись не як з чужим, а сам приходиш у масці. Ні, ні, все це непорядно.

ЯН. Це не так важливо, Маріє. Такий мій план. Я скористаюся випадком, щоб подивитися на них збоку. Я краще зрозумію, що саме зможе принести їм щастя. Потім я придумаю, як зробити, щоб мене пізнали. В решті решт, достатньо знайти потрібні слова.

МАРІЯ. Є лише один спосіб. Вчинити так, як на твоєму місці

вчинить будь-яка інша людина, - сказати : «Ось і я», а далі нехай говорить серце.

ЯН. Серце не завжди говорить просто.

МАРІЯ. Але слова, що йдуть від серця завжди прості. Не так вже й важко сказати: «Я ваш син, а це моя дружина». Ми жили в країні, яку любили – країні моря і сонця. Але все ж таки, я не був до кінця щасливий, і для повного щастя мені потрібні ви.

ЯН. Ти несправедлива, Маріє. Мені вони не потрібні, але я зрозумів, що я їм потрібен. Я зрозумів, що людина не може бути сама.

Пауза.

МАРІЯ. *(відвертається)* Можливо ти маєш рацію, пробач. Але з того часу, як я приїхала в ці краї, все мені видається підозрілим – я не бачу тут жодного щасливого обличчя. В цій Європі так сумно. З тих пір як ми приїхали, я не чула твого сміху, а сама стала підозрілою. Навіщо ти примусив мене залишити мою країну? Поїдемо, Яне, тут ми не знайдемо щастя.

ЯН. Ми приїхали зовсім не за щастям. Щастя у нас є.

МАРІЯ. *(гаряче)* Чого ще тобі не вистачає?

ЯН. Щастя – це не все, в людей є ще і обов'язок. Мій обов'язок – знову здобути матір, батьківщину...

Марія хоче щось сказати. Ян зупиняє її. За вікном з'являється Старий.

Сюди йдуть. Іди, Маріє, прошу тебе.

МАРІЯ. Отак піти – ні, це неможливо.

ЯН. *(виштовхує її за двері)* Стій там.

Кроки наближаються. Двері в глибині сцени відчиняються. Старий проходить через хол, не помічаючи Марії, і через інші двері виходить на вулицю.

Сцена четверта.

ЯН. А тепер швидко йди. Бачиш, удача як і раніше зі мною.

МАРІЯ. Я хочу залишитися. Я буду мовчати і чекати, поки тебе не пізнають.

ЯН. Ні, ти мене викажеш.

Марія відвертається, потім підходить до нього.

МАРІЯ. (*дивиться на нього*) Яне, вже п'ять років, як ми одружені.

ЯН. Так. Скоро буде п'ять.

МАРІЯ. (*опускає голову*) Ця ніч – перша, яку ми проведемо не разом.

Пауза.

Я завжди любила в тобі, навіть те, чого не розуміла, я знаю, що в глибині душі я не хочу я не хочу, щоб ти був іншим. Я не сварлива жінка. Але тут, в цій країні, я боюся залишатися сама в ліжку. Мені страшно, що ти відсилаєш мене.

ЯН. Ти не повинна сумніватися в моєму коханні.

МАРІЯ. О ні, ні, я не сумніваюся. Але з одного боку – твоє кохання, а з другого боку – твої мрії або твій обов'язок, це одне і те саме. Ти так часто від мене вислизаєш. Наче відпочиваєш від мене. А я не можу уявити, як я буду відпочивати від тебе. Цей вечір (*зі сльозами притуляється до нього*). Цей вечір я не переживу.

ЯН. (*притискає її до себе*) Дитячі страхи.

МАРІЯ. Розуміється дитячі страхи. Але ми були такі щасливі там, і я не винна, що тут мені стає страшно вечорами. Не хочу, щоб ти залишав мене саму.

ЯН. Я не залишу тебе надовго. Зрозумій, Маріє, я зобов'язаний дотримати слово.

МАРІЯ. Яке слово.

ЯН. Те, яке я дав собі в той день, коли зрозумів, що потрібен матері.

МАРІЯ. Ти зобов'язаний дотримати і інше слово.

ЯН. Яке?

МАРІЯ. Те, яке ти дав мені в той день, коли обіцяв бути зі мною.

ЯН. Я думаю, що зможу все залагодити. Я прошу в тебе зовсім небагато. Це не примха. Я прошу в тебе вечір і ніч, щоб краще пізнати тих, кого люблю, і дізнатися, як зробити їх щасливими.

МАРІЯ. *(хитає головою)* Розлука завжди тяжка для того, хто дійсно кохає.

ЯН. Яка дикість – адже ти знаєш, що я кохаю тебе всією душею.

МАРІЯ. Ні – чоловіки не вміють кохати. Їх ніщо не задовольняє. Вони тільки мріють, вигадують нові зобов'язання, шукають нові країни, відшуковують нове житло. А ось ми, жінки, знаємо, що треба поспішати любити, спати в одному ліжку, триматися за руки, страшитися розлуки. Коли люблять, то більше ні про що не мріють.

ЯН. Що ти вигадуєш? Просто зараз я повертаюся до матері, щоб зробити її щасливою. А мої мрії або зобов'язання треба приймати такими, які вони є. Без них я буду ніщо, і без них, ти сама б кохала мене менше.

МАРІЯ. *(різко відвертається від нього)* Я знаю, твої аргументи завжди гарні, і ти завжди зумієш мене переконати. Але я тебе більше не чую, я затуляю вуха, коли ти говориш таким тоном, який я надто добре знаю. Це тон самотності, а не любові.

ЯН. Припинимо цю розмову, Маріє. Я хочу, щоб ти залишила мене самого, я хочу сам в усьому розібратися. Нема нічого жахливого в тому, що син проведе ніч під одним дахом з власною матір'ю. Решту залишимо богу. Бог і свідок. Я не

забуду тебе. Адже позабутий усіма вигнанець ніколи не пізнає щастя. Не можна весь час бути чужим. Я хочу здобути батьківщину і зробити щасливими всіх, кого люблю. Що буде далі – не знаю.

МАРІЯ. Ти міг зробити все без голосних слів. Твої засоби тут не годяться.

ЯН. Вони все ж гарні, оскільки з їх допомогою я дізнаюся, чи є в мене право мріяти.

МАРІЯ. Нехай тобі дадуть відповідь, нехай ти будеш правий. Але я мрію тільки про ту землю, де ми були щасливі, де в мене був лише один клопіт – ти.

ЯН. *(обіймає її)* Дозволь мені чинити по-своєму. Я знайду слова примирення.

МАРІЯ. Ой, мрій далі! Мені байдуже, чи збережу я твою любов! Я просто не можу бути нещасною в твоїх обіймах. Я терплю, чекаю, що ти спустишся з неба і станеш моїм. Сьогодні я нещасна, тому, що впевнена, що ти мене відштовхуєш, хоча і кохаєш мене. Ось тому то кохання чоловіка спричинює страждання. Вони не можуть утриматися від спокуси залишити своїх коханих.

ЯН. *(бере її лице в долоні, посміхається)* Все це так, Маріє. Але ніщо подібне мені не загрожує. Я роблю те, що хочу, і душа моя спокійна. Ти відпускаєш мене на ніч до матері та сестри, це безпечно.

МАРІЯ. *(відриваючись від нього)* Тоді прощай, і нехай береже тебе моє кохання. *(Прямує до дверей, зупиняється на порозі, простягає до нього руки)* Дивись – я обеззброєна. Ти ідеш назустріч невідомості, а мені залишається тільки чекати. *(Йде).*

Сцена п'ята.

Ян сідає. Заходить Старий, притримує двері, дозволяє зайти Марті, потім іде.

ЯН. Добрий день. Мені потрібна кімната.

МАРТА. Знаю. Її зараз готують. Я повинна записати в книзі ваше ім'я. *(Іде за книгою. Вертаються).*

ЯН. Який у вас дивний служник.

МАРТА. Вперше чую про нього поганий відгук. Він дуже ретельний.

ЯН. О, ні, я кажу це не як докір. Просто ваш служник, не такий як всі. Він німий?

МАРТА. Справа не в цьому.

ЯН. Так він говорить?

МАРТА. Мало і лише про головне.

ЯН. В усякому разі, не схоже, що він чує те, що йому говорять.

МАРТА. Не можна сказати, що він зовсім не чує. У нього поганий слух. Так я запишу ваше ім'я та прізвище.

ЯН. Хазек. Карел.

МАРТА. Лише Карел і все?

ЯН. Так, все.

МАРТА. Місце і рік народження?

ЯН. Мені тридцять вісім років.

МАРТА. Де ви народилися?

ЯН. *(після вагань)* В Богемії.

МАРТА. Професія?

ЯН. Я не маю професії.

МАРТА. Треба бути дуже багатим або дуже бідним, щоб жити не маючи професії.

ЯН. Я не дуже бідний і задоволений цим – в силу багатьох

причин.

МАРТА. *(змінюючи тон)* Зрозуміло. Ви чех?

ЯН. Природно.

МАРТА. Постійне місце проживання?

ЯН. Богемія.

МАРТА. Ви звідти і приїхали?

ЯН. Ні, я приїхав з Африки.

Марта, судячи з її виду, не розуміє його.

З іншого берега моря.

МАРТА. Знаю. *(Пауза)*. Ви часто туди їздите?

ЯН. Дуже.

МАРТА. *(на хвилинку замріялась, потім опановує себе)* Куди ви прямуєте?

ЯН. Поки не знаю. Все залежить від того, що я тут побачу.

МАРТА. Нам це байдуже. Вас ніхто не чекає?

ЯН. Загалом, ніхто.

МАРТА. Ви, певно, маєте посвідчення особистості?

ЯН. Так. Вам його показати?

МАРТА. Не потрібно. Достатньо вказати, що показано паспорт або посвідчення.

ЯН. *(вагається)* В мене паспорт. Ось він. Бажаєте на нього поглянути?

Марта бере паспорт, збирається читати, що в ньому написано, але в двері заходить Старий.

МАРТА. Я тебе не кликала.

Старий іде.

(байдуже повертає Яну паспорт, не читаючи) Там, в Африці, ви живете на березі моря?

ЯН. Так.

Марта піднімається, робить вигляд, що ставить на місце свою книгу, потім якось стрепенулася і знову відкриває її. Ян слідкує за її діями.

МАРТА. *(з раптовою жорстокістю)* Ой, я забула! Ви маєте родину?

ЯН. Так, в мене була родина. Але я давно розлучився *(розстався)* з ними.

МАРТА. Ні, я хочу спитати – ви одружені?

ЯН. Чому ви питаєте про це? Про це мене не запитували в жодному готелі.

МАРТА. Це питання занесене до анкети, наданої владою.

ЯН. Дивно. Так, я одружений. Хоча ви повинні були помітити обручку.

МАРТА. Не звернула уваги. Не могли б ви вказати місце проживання вашої дружини?

ЯН. Вона залишилася вдома.

МАРТА. Раз так, чудово. *(Закриває книгу).* Принести вам щонебудь випити, поки прибирають вашу кімнату?

ЯН. Ні, я почекаю тут. Сподіваюся, я не завдаю вам клопоту.

МАРТА. Звісно, ви не завадите. Ця кімната призначена для прийому заїжджих.

ЯН. Іноді один клієнт завдає клопоту більше, ніж цілий натовп.

МАРТА. *(прибирає кімнату)* Чого ж? Адже ви не збираєтесь до мене залицятися. Я не підхожу тим, хто приходить сюди, щоб розважитись. Навкруги давно вже це зрозуміли. Скоро ви побачите, що обрали тихий готель. В нас майже нікого не

буває.

ЯН. Вас це, певно, не влаштовує.

МАРТА. Ми втратили певну частину прибутків, проте отримали затишок. За це не шкода заплатити саму високу ціну. До того ж, один гарний клієнт вартий гамірливого натовпу завсідників. А ми шукаємо саме таких клієнтів.

ЯН. Але... Напевно, вам інколи буває тоскно? Чи не самотньо вам тут?

МАРТА. *(роздратовано)* Мабуть, мені варто вас попередити: оселившись в нас, ви отримуєте лише права клієнта. Проте ви отримуєте їх повністю. За вами добре доглянуть, і я не думаю, що у вас з'являться причини жалітися на наш прийом. Однак вас не повинна обходити наша самотність. Вас не повинно цікавити, завдаєте ви нам клопіт, набридаєте нам чи ні. Ви маєте законні права клієнта. Але не претендуйте на більше.

ЯН. Пробачте. Я хотів висловити свою симпатію до вас і не хотів вас сердити. Мені просто здалося, що ми не надто сторонні один для одного люди.

МАРТА. Бачу, мені доведеться повторити, що мова іде не про те, сердите ви мене чи ні. Мені здається, ви наполягаєте в намірі говорити зі мною тоном, на який не маєте права. Хіба не в наших спільних інтересах триматися подалі одне від одного? Якщо ви і надалі будете розмовляти зі мною так, як не належить клієнту, то ми просто відмовимося прийняти вас. Втім, якщо ви побажаєте зрозуміти, що дві жінки, які здають вам кімнату, не зобов'язані пускати вас у свою душу, - все буде добре.

ЯН. Зрозуміло. Даруйте мені мимовільну нетактовність, прошу вас.

МАРТА. Ви не зробили нічого поганого. Не ви перший намагаєтеся говорити з нами подібним тоном. Але я завжди говорила достатньо ясно, аби уникати можливих помилок.

ЯН. Так. Ви дійсно говорите достатньо ясно, і зізнаюся, в даний

момент мені нічого заперечити...

МАРТА. Чому? Ніщо не заважає говорити вам мовою клієнтів.

ЯН. А що це за мова?

МАРТА. Здебільше вони говорили з нами про все. Про свої подорожі, про політику, але ніколи – про нас самих. Це як раз те, що нам потрібно. Траплялось навіть, що деякі з них розповідали нам про своє життя і про себе. Так у них заведено. В решті решт в числі послуг, за які нам платять, є обов'язок вислуховувати. Але, природно, з цих послуг, що надаються заїжджому, виключається зобов'язання господарів відповідати на питання. Моя мати іноді від нічого робити відповідає. Я ж з принципу завжди відмовляюся. Якщо ви засвоїли те, що я сказала, то ми не тільки будемо жити в злагоді, але ви ще і помітите, що вам багато треба сказати нам, і побачите, що іноді приємно поговорити з іншими про себе.

ЯН. Нажаль, я не вмію говорити про самого себе. Та і марно це. Якщо я проживу у вас тиждень, ні до чого вам дізнаватися будь-що про мене. Якщо я залишуся надовго, у вас буде час дізнатися хто я, і без моїх розповідей.

МАРТА. Я сподіваюся, що ви не подумаєте погано про мене через те, що я вам зараз сказала. Я вважаю, що краще показувати речі такими, які вони є, і тому я не могла дозволити вам говорити зі мною тоном, який в кінці кінців зіпсував би наші стосунки. Все, що я кажу, цілком розумно. Оскільки до сьогодні між нами не було нічого спільного, не існує ніякої причини для зближення.

ЯН. Я вже пробачив вас. Адже близькість не трапляється сама собою. Потрібен час. Якщо наші стосунки здаються вам зрозумілими, я буду тільки радий.

Сцена шоста.

Заходить мати.

МАТИ. Добрий вечір, пане. Ваша кімната готова.

ЯН. Вельми дякую, пані.

МАТИ. (*сiдає, Марті*) Ти заповнила карточку.

МАРТА. Так.

МАТИ. Я можу подивитись? Ви вже пробачте мені, пане, але поліція така сувора. Ось, бачите, дочка забула вказати мету вашого приїзду: лікування, службові справи, розважальна подорож.

ЯН. Швидше, розважальна подорож.

МАТИ. Певно, відвідини монастиря? Наш монастир дуже хвалять.

ЯН. Так, я чув про нього. Крім того, хочеться оглянути місцевість. Я знав ці місця раніше і зберіг найкращі спогади.

МАТИ. Ви жили тут?

ЯН. Ні, дуже давно мені довелося бувати тут. Я не забув ці місця.

МАТИ. В нашій місцевості немає нічого особливого.

ЯН. Це правда. Але мені вона дуже подобається. Тут я почуваю себе майже як вдома.

МАТИ. Надовго ви до нас?

ЯН. Не знаю. Звісно, вам це видасться дивним. Але я дійсно не знаю. Щоб залишатися в якомусь місці, треба мати для цього вагомi підстави – друзів, чийсь прихильність. Інакше не варто залишатися в одному місці довше, ніж в іншому. А оскільки важко передбачити, чи добре тебе приймуть, - цілком природно, я не знаю, як бути далі.

МАТИ. Вас нелегко зрозуміти.

ЯН. Я не вмiю висловлюватися ясніше.

МАТИ. Глядіть, вам скоро набридне в нас.

ЯН. Ні, в мене віддане серце – мені достатньо найменшого

приводу для спогадів.

МАРТА. (*нетерпляче*) Серце тут ні до чого.

ЯН. (*здається не чує її, Матері*) Ви здаєтеся мені зневіреною. Ви давно тримаєте готель?

МАТИ. Багато-багато років. Стільки років, що я і не пам'ятаю навіть, коли це все почалося, не пам'ятаю, якою я була в той час. А це моя дочка.

МАРТА. Мамо, не варто розповідати все це.

МАТИ. Вірно, Марто.

ЯН. (*дуже швидко*) Залишимо це. Мені настільки зрозумілі ваші почуття, пані. Такі почуття з'являються під кінець життя. Однак все могло бути інакше, май ви за опору чоловічу руку.

МАТИ. Така опора була. Але і діла тоді було надто багато. Ми з чоловіком ледь встигали обертатися. В нас навіть не було часу подумати одне про одного, я забула його раніше, ніж він помер.

ЯН. Я розумію. Але... (*якийсь час вагається*). Син, який міг би підтримати вас. Можливо, ви пам'ятаєте про нього?

МАРТА. Матінко, у нас багато справ.

МАТИ. Син! Я надто стара. Шкарбани розучились любити своїх синів. Серце зношується, пане.

ЯН. Вірно. Але я знаю, що воно ніколи не забуває.

МАРТА. (*стає між ними, рішуче*) Якщо син прийде сюди, він отримає те саме, що отримує кожен клієнт, - байдужу гостинність. Всі наші клієнти були задоволені. Вони отримували ключ і платили за кімнату. Вони не говорили про своє серце. Це полегшувало нам роботу.

МАТИ. Припини...

ЯН. (*роздумує*) І надовго вони тут зупинялися?

МАРТА. Деякі – дуже на довго. Ми піклуємося про те, щоб вони

залишались. Менш багаті з'їжджають наступного ранку. Для них ми нічого не робимо.

ЯН. В мене багато грошей, і я хочу трохи пожити в вашому готелі, якщо ви не заперечуєте. Я забув сказати, що можу заплатити вперед.

МАТИ. О, ми цього і не просимо!

МАРТА. Добре, що ви багаті. Але не говоріть більше про серце – ми безсилі що-небудь зробити для нього. Я вже хотіла просити вас поїхати, мені обрид ваш тон. Візьміть ключ, погляньте на кімнату. В нас в домі немає нічого для втіхи сердець наших заїжджих. Ми провели в нашому домі, в нашому селі надто багато сірих безбарвних років. Вони поступово охолодили цей дім. Вони позбавили нас душевного тепла. Повторюю: не сподівайтесь знайти тут співчуття. Ви отримаєте те, що завжди отримують наші нечасті клієнти, а наші послуги не мають нічого спільного з душевністю. Беріть ключ (*простягає йому ключ*) і не забувайте: ми надаємо вам притулок з байдужістю і тільки заради грошей, а якщо навіть і пропонуємо вам затриматися, - то виключно заради грошей.

Ян бере ключ. Марта виходить, він проводить її поглядом.

МАТИ. Не звертайте на неї уваги, пане. Просто є речі, які вона не переносить.

Ян встає, хоче допомогти їй.

Облиште, сину мій. Я не каліка. Погляньте – в цих руках ще достатньо сили. Вони витримують вагу чоловічого тіла.

Пауза. Він дивиться на ключ.

Мої слова примусили вас замислитись?

ЯН. Ні, пробачте, я не розчув. Але чому ви сказали – «сину мій»?

МАТИ. Я обмовилась. Повірте, я не хотіла бути фамільярною. Просто прийшлося до слова.

ЯН. Розумію. *(Пауза)*. Я можу піднятися в свою кімнату?

МАТИ. Ідіть, пане. Служник чекає вас у коридорі.

Він дивиться на неї, хоче щось сказати.

Ви чогось бажаєте?

ЯН. *(вагається)* Ні, пані... Дякую вам за гостинність. *(Іде)*.

Сцена сьома.

МАТИ. *(сідає, кладе руки на стіл, розглядає їх)* Навіщо я йому сказала про свої руки? Коли б він поглянув на них, то міг би зрозуміти зміст слів Марти. Він зрозумів би і пішов. Але він не зрозумів. Він хоче померти. А я хотіла, щоб він пішов, і тоді ввечері я змогла б лягти і заснути. Я надто стара. Надто стара, щоб ще раз тягти чиєсь тіло до річки і стримувати судоми, що пробігають ним. Я надто стара, щоб, напружуючи сили, кидати це тіло в воду, а потім, на березі стояти, опустивши руки, заспокоювати серце, вгамовуючи біль у м'язах, не маючи сил змахнути з обличчя бризки води від кинутого мерця. Я надто стара! Що ж, це саме та жертва, яка нам потрібна. Від моєї руки він засне тим сном, яким би хотіла заснути я сама. І це...

Сцена восьма.

Несподівано повертається Марта.

МАРТА. Про що ви мрієте? Ви ж знаєте, що в нас сьогодні багато справ.

МАТИ. Я думала про цього чоловіка. Точніше, про себе.

МАРТА. Подумайте краще про завтрашній день. Візьміть себе

в руки.

МАТИ. Так казав твій батько, Марто, пізнаю його слова. Але мені хотілося, щоб сьогодні ми були розсудливими в останній раз. Дивно! Батько казав так, щоб прогнати страх перед жандармами, а ти – щоб позбавитись від мого несміливого бажання бути чесною.

МАРТА. Ви кажете, що хочете бути чесною, насправді хочете спати. Відкладіть втому на завтра, а потім робіть що захочете.

МАТИ. Я розумію, що ти права. Одначе зізнайся, цей заїжджий не схожий на інших.

МАРТА. Так, він не від світу сього і чваниться своєю безгрішністю. Що стане зі світом, якщо жертви почнуть повірять катам свої сердечні таємниці. Це погана моральність. До того ж його відвертість дратує мене. Пора кінчати.

МАТИ. Ось це і прикро. Раніше, роблячи свою справу, ми не відчували ні гніву, ні жалю – лише саму байдужість, якої потребували. Сьогодні я відчуваю втому, а ти – роздратування. Чи потрібно тепер, коли обставини складаються не на нашу користь, йти навпростець заради кількох монет?

МАРТА. Ми йдемо напролом не через гроші, а заради того, щоб забути цю країну, заради будинку на березі моря. Якщо ви втомилися від життя, то я вмираю від цієї тисняви, від відсутності горизонту і відчуваю, що не проживу тут і місяця. Цей готель нищить нас, а ви, старіючи, закриваєте очі і намагаєтесь забути. Але мені ледве минуло двадцять років, бажання молодості іще переповнюють мою душу. Я хочу назавжди покинути ці місця, навіть якщо заради цього нам доведеться глибше вгрузнути в те життя, яке ми полишимо тут. Ви зобов'язані мені допомогти, оскільки це ви народили мене не в сонячному краю, а під небом, завжди затягнутим хмарами!

МАТИ. Не знаю, Марто, можливо краще бути забутою твоїм братом, ніж чути від тебе такі слова.

МАРТА. Ви знаєте, що я не хотіла зробити вам боляче. *(Мовчить, потім люто)*. Що б я змогла я без вашої допомоги, чим би я стала вдалині від вас! В крайньому разі я ніколи вас не забуду. Якщо життєві негаразди примушують мене не завжди з повагою ставитись до вас – пробачте мене.

МАТИ. Ти хороша дочка. Я знаю, що стару людину буває важко зрозуміти. Але я повторюю те, що вже казала: не сьогодні ввечері.

МАРТА. От іще! Навіщо чекати до завтра? Раніше ми ніколи не відкладали, не можна, щоб він зустрічався з людьми, треба діяти зараз, поки він у нас в руках.

МАТИ. Не знаю. Тільки не сьогодні ввечері. Подаруємо йому цю ніч.. Дамо йому відстрочку. Бути може, він принесе нам порятунок.

МАРТА. «Порятунок»?! Які дурниці. Все, на що ви можете розраховувати, - це право заснути після того, як справу буде зроблено.

МАТИ. Коли я говорила про позбавлення, я мала на увазі саме сон.

МАРТА. Тоді, клянуся, ваше позбавлення – у ваших руках. Матінко, треба зважитись. Сьогодні ввечері – або ніколи.

Завіса.

Дія друга.

Сцена перша.

Кімната. За вікном сутінки. Ян дивиться у вікно.

ЯН. Марія права – ввечері все виглядає інакше. (*Пауза*). Що робить вона, про що думає – сама в номері готелю, зі скам'янілим серцем та сухими очима, згорнувшись в м'якому глибокому фотелі? Тамтешні вечори налаштовують на щастя. А тут – навпаки... (*Оглядає кімнату*). Що я кажу, непокоїтись немає причин. Треба зрозуміти чого я хочу. Все владнається саме тут, в цій кімнаті.

Стук у двері. Заходить Марта.

МАРТА. Сподіваюся, пане, я не завадила вам. Я поміняю рушники та воду.

ЯН. Я вважав, все вже готове.

МАРТА. Ні, старий іноді дещо забуває.

ЯН. Дрібниці. Я ледве наслідуюсь сказати вам, що ви мені не заважаєте.

МАРТА. Чому?

ЯН. Я не певен, що ці слова відповідають нашій угоді.

МАРТА. От бачите – ви не вмієте відповідати на питання як годиться.

ЯН. (*посміхається*) Треба звикнути. Дайте мені трохи часу.

МАРТА. (*прибирає в кімнаті*) Ви скоро поїдете. У вас не

вистачить часу.

Він відвертається і дивиться у вікно. Вона спостерігає за ним. Він стоїть до неї спиною.

(Починає прибирати). Жалкую, пане, що ця кімната не така комфортбельна, як хотілося б.

ЯН. Вона незвичайно чиста, а це найголовніше. Хоча, ви ж її нещодавно відремонтували, чи не так?

МАРТА. А як ви здогадалися?

ЯН. По деяким дрібницям.

МАРТА. У всякому разі, клієнти справедливо скаржаться на відсутність водопроводу. Ми давно хочемо підчепити лампочку над ліжком. Тим, хто читає в ліжку, незручно вставати, щоб ввімкнути світло.

ЯН. *(повертається)* Дійсно, а я і не помітив, але це дрібниці.

МАРТА. Ви до нас дуже поблажливі – до численних недоліків нашого готелю. Через них багато з'їжджали.

ЯН. Не дивлячись на нашу угоду, дозвольте мені відзначити, що ваша поведінка видається мені дивною. Насправді, господарі готелю не люблять перераховувати недоліки кімнат. Можна подумати, що хочете переконати мене, щоб я швидше поїхав.

МАРТА. Я мала на увазі зовсім не це. *(Рішуче).* По правді кажучи, ми дійсно вагалися, пускати вас чи ні.

ЯН. Принаймні було помітно, що ви не дуже стримували мене. Не розумію чому. Ви не повинні сумніватися у моїй грошовій

спроможності, і, по-моєму, я не справляю враження людини з нечистою совістю.

МАРТА. Справа не в цьому. Ви не схожі на зловмисника. В нас свої причини. Ми їдемо звідси, і щодня ми сподіваємося закрити готель і готуватися до від'їзду. Для нас це просто – клієнти бувають рідко. А після вашого приїзду, ми зрозуміли, до якої міри мріємо покинути наші справи.

ЯН. Значить, ви хочете, щоб і я поїхав?

МАРТА. Кажу вам – ми вагалися, особливо я. Все залежить від мене, а я ще не знаю, на що зважитись.

ЯН. Пам'ятайте – я не хочу бути для вас тягарем і готовий виконати будь-яку вашу вимогу. Між тим повинен сказати, що я пожив би тут день-другий до від'їзду. Я хочу привести до ладу свої справи і сподіваюсь знайти тут спокій і відпочинок, яких так потребую.

МАРТА. Повірте, мені зрозуміле ваше бажання, і, якщо хочете, я іще раз обдумаю своє рішення.

Пауза.

(Нерішуче іде до дверей) Чи повернетесь ви в країну, з якої приїхали?

ЯН. Може бути.

МАРТА. Це прекрасна країна, правда?

ЯН. *(дивиться у вікно)* Так, це прекрасна країна.

МАРТА. *(зупиняється)* Кажуть, там є зовсім порожні пляжі?

ЯН. Правда. Ніщо не нагадує там про людей. Рано вранці помічаєш на піску сліди морських птахів. Це єдині ознаки життя. А вечори там... *(Замовкає)*.

МАРТА. *(тихо)* Що «вечори», пане?

ЯН. Вони просто вражаючі. Так, це прекрасна країна.

МАРТА. *(тоном, що змінився)* Я часто думала про неї. Мені розповідали про неї заїжджі. Часто, ось навіть сьогодні, коли на дворі стоїть наша сіра весна, я мрію про море і про квітучі береги. *(Пауза, потім глухо)*. Мрії засліплюють, я не помічаю того, що мене оточує.

Ян уважно дивиться на неї, тихо сідає навпроти. Марта відступає до дверей.

ЯН. Розумію. Там весна захоплює дух. Квіти розпускаються тисячами. Вони наче ще яскравіші на тлі сліпучо-білих будинків. Якщо ви хоч одну годину поблукаєте схилами навколо міста, до складок вашого одягу потрапить медовий аромат жовтих троянд.

МАРТА. *(сідає)* Яке це захоплення. А ми називаємо весною два пуп'янки та одну жалюгідну троянду в саду монастиря. *(З презирством)* І навіть цього не вистачає, щоб розбуркати тутешніх чоловіків. Їхні серця – як ось ця скупа троянда. Сильні поривання виснажили б їх, вони заслуговують на таку весну.

ЯН. Ви не справедливі. Адже у вас буває ще і осінь.

МАРТА. Що таке «осінь»?

ЯН. Це друга весна, коли усе листя – як квіти. *(Пильно дивиться на неї)*. Можливо, так само розквітнуть люди навколо

вас, якщо ви допоможете їм вашим терпінням.

МАРТА. Моє терпіння виснажилось. Я втомилася від Європи, де осінь схожа на весну, а весна виглядає жебрачкою. Я з захопленням мрію про іншу країну, де влітку лютує спека, а взимку міста потопують в дощах і все відповідає своїй назві.

Мовчання. Ян все з більшою цікавістю дивиться на неї.

(Помітила це. Встає). Навіщо ви мене розглядаєте?

ЯН. Вибачте, але, раз вже ми відійшли від нашої угоди, я можу вам сказати. Мені здається, ви вперше заговорили зі мною по-людськи.

МАРТА. *(люто)* Ні. Ви помиляєтесь. Навіть, якби це було так, ви не повинні цьому радіти. Мої людські якості – це не найкраще, що в мене є. А від людини в мені – бажання і прагнення отримати бажане. І я вірю, що мене нічого не зупинить.

ЯН. *(посміхається)* Я усвідомлюю неминучість насильства. Мене не варто боятися – адже я не стою на вашому шляху, я вам ні чим не заважатиму.

МАРТА. Вірно, ви не завадите. Але ви напевне і не станете допомагати мені. Іноді, це вирішує справу.

ЯН. Хто вам сказав, що в мене немає причин допомагати вам?

МАРТА. Здоровий глузд і моє бажання не посвячувати вас у мої плани. *(Знову іде до дверей).*

ЯН. Ну, ось ми і повернулися до нашої угоди?

МАРТА. Так, і даремно ми від неї ухилилися. Дякую вам за те,

що ви розповіли мені про свою країну. Пробачте, якщо через мене ви даремно втратили час. *(Вже на порозі)*. Проте, я повинна сказати вам, що для мене цей час не був даремно витраченим. В мені прокинулись згасаючі бажання. Якщо ви дійсно збиралися залишитися тут, то, самі того не знаючи, отримали перемогу. Я зайшла сюди, вже майже вирішивши просити вас поїхати. Але ви звернулися до мого людського начала, людським почуттям, і тепер я хочу, щоб ви залишилися. Від цього тільки виграє моє бажання побувати на морі, в сонячних країнах.

ЯН. *(довго дивиться на Марту, повільно)* Ваші слова мені незрозумілі. Але я залишуся, якщо зможу і якщо ваша мати не вважатиме це недоречним.

МАРТА. Потреби моєї матері не такі великі, як мої, - це природно. Їй далекі ті причини, які примушують мене жадати, щоб ви залишилися. Вона не так вже й мріє про море і про порожні пляжі, щоб змиритися з вашою присутністю. Вони потрібні тільки мені. Але в матері немає вагомих підстав бути проти, і цього досить, щоб все влаштувати.

ЯН. Якщо я правильно вас зрозумів, одна буде терпіти мене заради вигоди, а друга – з байдужості?

МАРТА. А що іще потрібно заїжджому? *(Відчиняє двері)*.

ЯН. Значить, я повинен бути цим задоволений. Але ви мене зрозумієте: все тут здається мені незвичайним – і слова, і люди. Так дивний будинок...

МАРТА. А може бути, вся справа в тому, що ви самі себе дивно поводите. *(Йде)*.

Сцена друга.

ЯН. *(дивиться на двері)* Можливо і так... *(Іде до ліжка, сідає).* Ця дівчина викликає в мене тільки бажання піти, повернутися до Марії і до свого щастя. Як безглуздо. Навіщо я тут? Ах, так, адже я повинен попіклуватися про матір і сестру. Я їх дуже давно забув. *(Встає).* Так, все владнається саме тут, в цій кімнаті. Як тут холодно. Я нічого не пізнаю, все тут по-іншому. Тепер вона схожа на будь-який готельний номер в цих чужих мені містах цієї країни, де зупиняються на ніч самотні чоловіки. Це я також знав. Мені здавалося тоді, що тут можна знайти відповідь. Можливо я її і отримаю тут. *(Визирає у вікно).* Небо затягує. Моя давнішня туга, що оселилася в мені, - як не загоєна рана, яку відчуваєш з кожним порухом. Я знаю її ім'я. Це – хвороба вічної самотності, страх, що відповіді немає. Хто ж мені дасть відповідь у готельному номері?

Іде до дзвоника. Вагається, потім дзвонить. Нічого не чути. Мовчання, кроки, стук в двері. Двері відчиняються. З'являється Старий. Він нерухомий і мовчазний.

ЯН. Нічого. Пробачте. Я тільки хотів дізнатися, чи прийде хтось на дзвоник.

Старий дивиться на нього, потім зачиняє двері. Чутно його кроки, що віддаляються.

Сцена третя.

ЯН. Дзвоник працює, але старий не говіркий. Такий не відповідь. *(Дивиться на небо).* Що робити?

Двічі стукає в двері. Тримаючи тацю в руках, заходить Марта.

Сцена четверта.

ЯН. Що це означає?

МАРТА. Чай, який ви просили.

ЯН. Я нічого не просив.

МАРТА. Невже? Старий, напевно, не розчув. Він часто розуміє наполовину. (*Ставить тацю на стіл*).

Ян потиснув плечима.

Мені віднести чай?

ЯН. Ні-ні, навпроти, я вам вдячний.

Марта дивиться на нього, йде.

Сцена п'ята.

ЯН. (*бере чашку, розглядає її, ставить на тацю*) Кружку пива за гроші, випадкову чашку чаю... Ось і все, що я тут отримав! (*Бере чашку і мовчки тримає її. Потім глухо*). Боже, дай мені вірні слова чи діла. Зроби так, щоб я відмовився від свого марного наміру, щоб знов здобув любов Марії. Дай же мені силу вибрати і не відступитися від вибраного. (*Сміється*). Що ж, скуштуємо тутешніх страв! (*П'є*).

Різкий стук у двері.

Зайдіть.

Двері відчиняються. Заходить Матір.

Сцена шоста.

МАТИ. Пробачте, пане, дочка сказала, що принесла вам чаю.

ЯН. Як бачите.

МАТИ. Ви його випили?

ЯН. Так, а в чому справа?

МАТИ. Пробачте, я прийшла, щоб прибрати тацю.

ЯН. *(посміхається).* Жалкую, що потурбував вас.

МАТИ. Нічого. Чай було приготовано не для вас.

ЯН. Он як! Ваша дочка принесла мені чаю, хоча я нічого не замовляв.

МАТИ. *(втомлено)* Так. Краще було б...

ЯН. *(здивовано)* Я шкодую, повірте. Ваша дочка сама залишила чай в мене. Я не знав...

МАТИ. Мені теж шкода. Не вибачайтесь. Це всього лише помилка. *(Бере тацю, збирається йти).*

ЯН. Пані!

МАТИ. Так.

ЯН. Я щойно вирішив: я поїду сьогодні ввечері, після обіду. Звичайно я заплачу за кімнату.

Вона мовчки дивиться на нього.

Розумію ваше здивування. Та тільки не вважайте себе в чомусь винною. Ви припали мені до душі, навіть дуже до душі. Відверто кажучи, мені тут якось не по собі. Мені краще не зтягувати своє перебування тут.

МАТИ. *(повільно)* Нічого, пане. Ви вільні робити все, що вам завгодно. Можливо, наш обід змінить ваше рішення? Інколи коришся миттєвому пориву, а потім звикаєш до всього одразу.

ЯН. Я не думаю, пані. Разом з тим, я не хочу, щоб ви подумали, ніби я їду незадоволеним. Навпаки, я дуже вам вдячний за виказаний мені прийом. *(Вагається)*. Мені навіть здалося, що ви до мене прихильні.

МАТИ. Це цілком природно, пане. В мене немає причин виявляти особисто до вас ворожість.

ЯН. *(помітно хвилюється)* Можливо, і так. Я так кажу для того, щоб ми розлучилися друзями. Я, може бути, повернуся згодом. Я навіть впевнений в цьому. Але зараз мені здається, що я помилився і мені тут нема чого робити.

Мати весь час пильно дивиться на нього.

Коротше кажучи, в мене тяжке відчуття, наче цей дім – чужий для мене.

Мати весь час дивиться на нього.

МАТИ. Так, певна річ. Але зазвичай це відчувають одразу.

ЯН. Ви праві. Чи бачите, я трохи неухажний. Завжди нелегко повернутися в містя, які ти давно залишив – ви повинні це розуміти.

МАТИ. Я розумію, пане, я хотіла б, щоб у вас все налагодилось, але я думаю, ми нічого не можемо для вас зробити. Нажаль.

ЯН. Так, так, я нічим вам не дорікаю. Ви і ваша дочка – перші, кого я зустрів після мого повернення, і, природно, з вами першими я зазнав труднощів, що на мене чекали. Безумовно, все через мене, я поки що чужий.

МАТИ. Що ж, нічого не поробиш, раз так склалося. Мені частково також шкода, що ви вирішили поїхати. Але я кажу собі, що в решті решт у мене немає причин надавати цьому значення.

ЯН. Для мене багато значить і те, що ви поділяєте мої гіркі почуття, стараєтесь зрозуміти мене. Чи смію я сказати, як мене розчулили ваші слова, як вони мені приємні... *(Простягає до неї руку)*. Знаєте...

МАТИ. В нас така професія – подібатись клієнтам.

ЯН. *(розчаровано)* Ви праві. *(Пауза)*. Словом, я прошу пробачення і, якщо ви не проти, покрию збитки.

Проводить рукою по лобі. Він видається іще більш втомленим. Важко говорить.

Так, ви приготували кімнату, все коштує грошей, і цілком природно...

МАТИ. Та ні, ви нам нічого не винні. Ваша нерішучість завдала шкоди вам, а не нам, тому я про неї жалкую.

ЯН. *(спираючись на стіл)* Нічого. Головне – щоб ми розлучились друзями, щоб ви не згадували про мене дуже

погано. Я не забуду ваш дім, повірте мені. Сподіваюся, що коли я ще сюди повернуся, то буду в кращому настрої.

Мати мовчки йде до дверей.

Пані!

Вона повертається.

(Говорить важко, але все зі зростаючою впевненістю). Я хотів би... (Зупиняється). Пробачте, мандрівка втомила мене. (Сідає на постіль). Я хотів би в крайньому разі подякувати вам... Я хочу, щоб ви знали, що не байдужим заїжджим я залишу цей дім.

МАТИ. Як вам буде завгодно, пане. *(Йде).*

Сцена сьома.

Ян дивиться їй в слід. Намагається встати, але видно, що він втомився. Поступаючись слабкості, спирається ліктем на подушку.

ЯН. *(сам собі)* Завтра я повернусь сюди з Марією і скажу: «Це я». Я зроблю їх щасливими. Все це так очевидно. Марія права. *(Зітхає і відкидається на подушку).* Як я ненавиджу цей вечір, коли все таке чуже. *(Майже лежачи промовляє незрозумілі слова, голос його ледве чути).* Так чи ні?

Крутиться. Засинає. Напівтемрява. Довга мовчанка. Двері відчиняються. Заходять дві жінки, в руках у них ліхтар. За ними – Старий.

Сцена восьма.

МАРТА. *(посвітила на тіло, приглушеним голосом)* Спить.

МАТИ. *(таким самим голосом, потім говорить все голосніше і голосніше)* Ні, Марто! Я не люблю, коли мене до чогось примушують. Це ти мене заставила. Ти все починаєш, а закінчувати повинна я. Я не люблю виганяти сумніви в такий спосіб.

МАРТА. Зате так простіше. Ви сумніваєтесь, а я дію – у ваших же інтересах.

МАТИ. Я знаю, що треба, щоб все скінчилося. І все одно мені це не подобається.

МАРТА. Досить, думайте краще про завтрашній день, і давайте швидше! *(Нишпорить в піджаку, витягає звідти гаманець рахує асигнації, вивільняє кишені сплячого. З гаманця випадає паспорт і залітає під ліжку).*

Старий піднімає його, не помічений жінками, віддаляється.

Ось. Все готово. Скоро підніметься рівень води в річці. Ходімо. Ми повернемося за ним, коли вода пройде греблю. Ходімо!

МАТИ. *(спокійно)* Ні, нам добре і тут. *(Сідає).*

МАРТА. Але... *(З викликом дивиться на матір).* Хоча, мені це не страшно. Почекаємо тут.

МАТИ. Так, почекаємо. Очікування приємне, очікування спокійне. Зараз треба віднести його до річки. А я вже втомилась. Ця втома така давня, що моя кров не в змозі її розігнати. *(Розгойдується, як у напівзабутті).* А його в цей час ніщо не турбує. Він спить. Він розраховувався з цим світом. Тепер йому все буде просто. Раніше, заснув, бачив сни, а тепер буде

спати без сновидінь. Всі з жахом очікують смерті, насильного розставання з живими. Для нього смерть – всього лише довгий, солодкий сон.

МАРТА. *(з викликом)* Порадіємо ж! В мене немає причин його ненавидіти, і я щаслива, що ми його хоча б позбавили страждань. Чуєте – вода прибуває. *(Прислухається, потім посміхається)*. Мамо, скоро все буде скінчено.

МАТИ. *(так само)* Так, все буде скінчено. Вода прибуває. А він в цей час ні про що не турбується. Він спить. Він не знає більше турбот про безкінечну круговерть справ. Він спить, йому більше не треба напружуватись, збиратися з силами, вимагати від себе неможливого. Він не несе на собі хрест духовного життя, забороняю чого спокій, розваги, слабкості. Він спить, в нього немає більше ні обов'язків, ні турбот. В нього їх нема. Мені теж хочеться заснути зараз, а потім, дуже скоро і померти. *(Мовчання)*. Ти мовчиш, Марто?

МАРТА. Ні, я слухаю. Я чекаю, коли зашумить вода в греблі.

МАТИ. Так, ще одна тільки мить, ще мить. До тих пір щастя ще можливо.

МАРТА. Щастя стане можливим тільки потім. Не раніше.

МАТИ. Марто, ти знала, що він хотів поїхати сьогодні ввечері?

МАРТА. Ні, я не знала. Проте, якби я це знала – я вчинила би так само. Я так вирішила.

МАТИ. Він мені тільки що сказав про це, а я не знала, що йому відповісти.

МАРТА. Значить ви з ним говорили?

МАТИ. Я зайшла сюди, щоб завадити йому випити. Але було вже пізно.

МАРТА. Так, було пізно! І якщо вже хочете знати, він сам підштовхнув мене до цього. Я вагалася. Але він сам розповів мені про країни, що я про них мрію. Розчуливши мене, він дав мені зброю проти себе. Так винагороджується невинність.

МАТИ. Марто, він в решті решт зрозумів. Він сказав мені, що відчув, що це не його дім.

МАРТА. *(різко і нетерпляче)* І цей дім дійсно не його, він не для людей. І ніхто ніколи не знайде тут ні відпочинку, ні тепла. Якби він зрозумів це раніше, він би врятувався і нам не довелося б пояснювати йому, що ця кімната – для того, щоб в ній засинали назавжди. І взагалі цей світ – для того, щоб в ньому помирили. Досить, тепер ми... *(Здалеку доноситься шум води)*. Слухайте, вода пройшла над греблею. Ідіть, мати, і заради бога, до якого ви інколи звертаєтесь, - покінчимо з цим ділом.

Мати робить крок до ліжка. Марта іде до дверей.

МАТИ. Ходімо... Коли вже нарешті настане світанок?!

Завіса.

Дія третя.

Сцена перша.

Хол. Старий підмітає. За скляною стіною холу Марта розчісує волосся. Заходить Мати і прямує до дверей.

МАРТА. Ось, бачите, і прийшов цей світанок.

МАТИ. Так, але я тільки завтра зрозумію, як добре, що все скінчилося.

МАРТА. Це перший ранок, коли я можу спокійно зітхнути. Мені здається, що я вже чую шум моря. Я відчуваю, що зараз закричу від радості.

МАТИ. Тим краще, Марто. Але я відчуваю себе тепер такою старою, що не можу розділити з тобою радість. Завтра все буде краще.

Старий іде на другий поверх.

МАРТА. Завтра, сподіваюся, все буде добре. Та не жалійтесь, дайте мені насолодитися своїм щастям. Я знову перетворююсь на ту дівчину, якою була раніше. Моє тіло знову сповнене бажань, я хочу кружляти. Тільки скажіть мені... (Замовкає).

МАТИ. Що сталося, Марто? Я тебе не пізнаю.

МАРТА. Мати... (Вагається, потім пристрасно) Я ще красива?

МАТИ. Цього ранку – так. Злочин взагалі красивий.

МАРТА. Що означає тепер злочин! Я народилася знову, я знову прийшла на землю, де знайду своє щастя.

МАТИ. Добре, піду відпочину. Я рада, що нарешті ти починаєш жити.

Старий з'являється нагорі сходів, спускається до Марти, простягає їй паспорт, потім, не кажучи ні слова, йде. Марта відкриває паспорт і спокійно його читає.

МАТИ. Що це?

МАРТА. *(спокійним голосом)* Його паспорт. Читайте.

МАТИ. Ти ж знаєш, що я погано бачу.

МАРТА. Читайте! Ви дізнаєтесь його ім'я.

Мати бере паспорт, сідає біля столу, відкриває його, читає, уважно дивиться на паспорт. Марта іде до стійки.

МАТИ. *(спокійно)* Я знала, що все коли-небудь станеться саме так. Тому треба закінчувати все це.

МАРТА. *(сідає біля стійки)* Мати!

МАТИ. *(так само)* Залиш мене, Марто, я достатньо пожила. Я прожила набагато більше свого сина. Я не впізнала його, я його вбила. Тепер я можу з'єднатися з ним на дні річки, де водорості вже обвили його обличчя.

МАРТА. Мати! Ви ж не залишите мене саму?

МАТИ. Ти мені багато допомагала, Марто, мені шкода тебе залишати. По-своєму ти була гарною дочкою, якщо це слово ще має який-небудь зміст. Ти завжди ставилась до мене з належною повагою. Тепер я втомлена, і моє старе серце, яке, здавалось, від всього втомилось, раптом знову відчуло біль. І мені цього почуття не позбутися. Якщо вже мати не пізнає навіть власного сина, то їй більше нема чого робити на землі.

МАРТА. Ні, адже треба ще влаштувати щастя дочки. Я не розумію, що ви мені кажете, я не пізнаю вас. Хіба не ви навчили мене нічого не поважати?

МАТИ. *(безпристрасно)* Так, навчила, але тепер я знаю, що була неправа. На землі все таке нестале. *(Гірко)*. Треба у щось вірити. Сьогодні я вірю в те, що мати любить сина.

МАРТА. А чи вірите ви, що мати любить дочку?

МАТИ. Я не хотіла робити тобі боляче, Марто, особливо зараз. Ти знаєш, це і справді різні речі. Любов до дочки слабша. Як я могла обходитись без любові сина?

МАРТА. *(знівню)* Що це за любов, яку ви чекали двадцять років! Любити і забути на двадцять років!

МАТИ. Любити – і двадцять років мовчки чекати! То й що! Така любов призначена мені, і без неї я не можу жити.

МАРТА. Не може бути, щоб в вашій душі ні разу не виникла хоча б тінь обурення, не майнула думка про вашу дочку.

МАТИ. В мене немає зараз ні думок, ні тим більше обурення. Це кара, Марто, і, напевно, для кожного вбивці настане час, коли він, от як я тепер, відчуває спустошеність, безплідність і безглуздість (марність) свого життя. Ось чому вбивцю знищують – вони ні на що не придатні.

МАРТА. Я зневажаю ці слова, я не хочу більше чути, як ви говорите про злочин і кару.

МАТИ. Я кажу тільки те, що мені приходить в голову, і нічого більше. Я втратила свободу і переді мною відкрилося пекло.

МАРТА. *(підходить до неї, люто)* Раніше ви так не говорили! Всі ці роки ви були разом зі мною, не вагаючись, кидали в річку тих, кому судилося померти. Тоді ви не думали ні про свободу, ні про пекло. Ви діяли. Що може змінити поява вашого сина?

МАТИ. Так, правда, я діяла. Я діяла за звичкою, наче нежива. Мій син прийшов, щоб все змінити. Достатньо було відчутти біль, щоб все змінилося.

Марта простягає руку, щоб щось сказати.

Я знаю, Марто, що це нерозумно. Що означає для злочинниці біль? І мій біль, сама бачиш, не біль матері – адже я навіть не заплакала. В мені відроджується любов, вона переповнює мене і завдає страждань. Я знаю, що страждання нерозумне. *(Піднімаючи голос)*. Але сам світ нерозумний, це кажу я, та, котра все пізнала в нашому світі – і творіння, і руйнування. *(Рішуче прямує до дверей)*.

МАРТА. *(переганяє її і стає біля виходу)* Ні, мати, не залишайте мене. Не забувайте, що я залишалася разом з вами, коли він пішов, я була з вами все життя, а він покинув вас напризволяще. За це треба платити. Це чогось та варте. Саме зі мною ви повинні залишитися.

МАТИ. *(тихо)* Все одно, Марто, але ж я його вбила.

Марта, трохи повернулася, відкинула голову, вона ніби дивиться на двері. Мати чекає.

МАРТА. *(після паузи, з наростаючою пристрасстю)* Все, що дає життя людині, йому було дано. Він залишив цей край. Він пізнав інші землі, море, він знав інших, вільних людей. А я залишилася тут. Я залишилася, маленька, похмура дівчинка, забута, похована в цій глухомані. Я виросла вдалині від моря. Мої уста не знали нічиїх цілунків, навіть ви не бачили мене оголеною. Клянуся, це треба компенсувати. Сьогодні, коли я нарешті отримую все, що мені належить, ви не повинні зникати під порожнім приводом чиєїсь смерті. Зрозумійте ж, що для людини, яка жила повнокровним життям, смерть – це дрібниця. Ми можемо забути мого брата і вашого сина. Не надавайте

значення тому, що з ним сталося, - він вже все пізнав. А ви всього мене позбавляєте – всього, чим він насолоджувався. Невже ви хочете, щоб він вкрав у мене материнську любов і забрав би вас назавжди в крижану воду?

Мовчки вони дивляться одна на одну. Марта опускає очі.

(Дуже тихо). Мені небагато треба. Мати, є слова, які я ніколи не могла вимовити, але мені здається, що ми здобули би спокій, якби стали жити як раніше.

МАТИ. Ти його впізнала?

МАРТА. *(різко піднімає голову)* Ні, я його не впізнала. Я його пам'ятала невиразно (погано), все сталося так, як і мало статися. Цей світ нерозумний, і ви самі так сказали. Але у вас є підстави спитати мене про це. Навіть якби я його пізнала, то нічого б не змінилося.

МАТИ. Я хочу вірити, що це не так. Навіть у запеклих вбивць бувають хвилини слабкості, коли вони беззахисні.

МАРТА. Такі хвилини мені відомі. Але я не схилила би голови перед незнайомим і байдужим братом.

МАТИ. А перед ким же тоді?

Марта схиляє голову. Пауза.

МАРТА. Перед вами.

Пауза.

МАТИ. *(повільно)* Ні, надто пізно, Марто. Я вже нічим не можу тобі допомогти. *(Повертається до дверей)* Ти плачеш, Марто? Ні, адже ти не вмієш. Ти пам'ятаєш той час, коли я цілувала

тебе?

МАРТА. Ні, мати.

МАТИ. Ти права. Це було так давно, я скоро розучилась тебе обіймати, але я завжди любила тебе. *(Вона обережно відсторонює дочку).* Тепер я все розумію, тому, що зараз говорить моє серце, я знову живу, але життя мені тепер нестерпне.

Марта повільно поступається дорогою матері. Шлях відкрито, але мати не поспішає іти.

МАРТА. *(ховає обличчя в долонях)* Що може бути сильніше, ніж відчай вашої дочки.

МАТИ. Можливо, втома. Та спрага спокою. *(Йде).*

Дочка її не зупиняє.

Пауза.

Сцена друга.

МАРТА. *(біжить до дверей, різко зачиняю їх, притискається до них, дико кричить)* Ні, я не стану плакати за братом, я вигнанка в рідному краю, мене відштовхнула власна матір. Я не буду плакати за братом, це ображає мою невинність (цнотливість)! Він отримав все, що хотів, а я залишалася самотня, вдалині від моря, якого так жадала! Як я ненавиджу його! Все життя пройшло в очікуванні якоїсь хвили, яка віднесла б мене звідси... Тепер я знаю, що її не буде. Невже мені судилося жити затисненою справа, зліва, спереду і ззаду натовпами людей, націй, рівнинами, горами, які не пропускають морський вітер, і в їхньому гомоні потопає поклик моря. *(Тихіше).* Іншим щастить більше. Адже є місця, також віддалені

від моря, куди вечорами долітає аромат водоростей. Він розповідає про вологі і прохолодні пляжі, що дзвенять пронизливими криками чайок, там, де безкінечними вечорами пісок віддзеркалює золотом. Але вітру не під силу добратися сюди; ніколи більше не отримаю я те, що мені належить. І навіть, якщо я притиснусь до землі – все одно я не почую ні плюскоту хвиль, ні подиху бажаного моря. Я надто далеко від того, що я люблю, і я не бачу засобів скоротити цю відстань. Я ненавиджу його, ненавиджу за те, що він отримав що хотів. Моя батьківщина – глухий, загублений край, з небом без обр'ю, я втамовую голод кислими сливами, і в мене нема нічого, щоб втамувати спрагу, окрім пролитої мною крові. Ось та ціна, яку треба платити за ніжність до матері. І нехай вона помре, адже мене більше не люблять - тож нехай зачиняться всі двері. Нехай вона залишить мене самотньою в моєму справедливому гніві! Оскільки перед смертю я не підніму очей, волаючи до неба. Там, куди можна втекти, звільнитися, притиснутись до іншого тіла, гратися з хвилями, - в тій захищеній морем країні, богам немає місця. А тут погляд скрізь впирається в стіну, а земля створена такою, щоб очі завжди дивилися вгору, а погляд благав. О! Як я ненавиджу світ, в якому ми всі залежимо від бога! Але я, страждаючи від несправедливості, не отримавши ніяких прав, - я не стану на коліна. І, позбавлена місця на цій землі, відкинута матір'ю, одна серед своїх злочинів, - я залишу цей світ нескореною!

Стукіт у двері.

Сцена третя.

МАРТА. Хто там?

МАРІЯ. Заїжджа.

МАРТА. Тут більше не приймають заїжджих.

МАРІЯ. Я прийшла до чоловіка. (*Заходить*).

МАРТА. Хто ваш чоловік?

МАРІЯ. Він приїхав сюди вчора і повинен був зайти до мене сьогодні вранці. Дивно, що його досі немає.

МАРТА. Він сказав, що його дружина за кордоном.

МАРІЯ. В нього були на те причини. Але тепер ми будемо знову разом.

МАРТА. (*дивиться на неї не відриваючись*) Вам буде нелегко. Вашого чоловіка тут більше немає.

МАРІЯ. Що ви таке кажете? Він не зняв у вас кімнату?

МАРТА. Він зняв кімнату, але вночі поїхав.

МАРІЯ. Я не можу в це повірити. Мені відомо, чому він обов'язково повинен був залишитися в цьому будинку. Ваші слова непокоять мене. Кажіть те, що ви повинні мені сказати.

МАРТА. Більше мені нічого вам сказати. Повторюю – вашого чоловіка тут більше нема.

МАРІЯ. Я вас не розумію. Він не міг поїхати без мене. Він залишив вас назовсім, чи сказав, що ще повернеться?

МАРТА. Він залишив нас назовсім.

МАРІЯ. Послухайте. З учорашнього дня в цьому чужому краю я живу лише надією, і моє терпіння виснажене. Мене привела сюди тривога, і я не піду, поки не побачу чоловіка, не дізнаюсь

де він.

МАРТА. Це мене не стосується.

МАРІЯ. Ви помиляєтесь. Це також і ваша справа. Я не знаю, чи підтвердить мій чоловік те, що я вам зараз скажу, але мені набридли всі ці складності. Людина, що приїхала до вас вчора ранком – ваш брат, про якого ви не чули кілька років.

МАРТА. Ви не повідомили мені нічого нового.

МАРІЯ. (з окликом) Але тоді в чому ж справа? Чому вашого брата немає в цьому домі? Хіба ви з матір'ю його не впізнали, хіба ви не були раді його поверненню?

МАРТА. Вашого чоловіка тут більше немає, тому, що він помер.

Марія здригається і якусь мить мовчки і уважно дивиться на Марту. Потім вона наче хоче підійти до неї і посміхається. Марта відступає.

МАРІЯ. Адже ви жартуєте? Ян мені часто розповідав, як ви, ще дівчинкою, любили дратувати всіх. Ми майже сестри...

МАРТА. Не чіпайте мене. Залишайтеся на місці. Між нами нема нічого спільного. (Пауза). Ваш чоловік помер цієї ночі, і, запевняю вас, це не жарт. Вам тут більше нема чого робити.

МАРІЯ. Ви безумна. Ви збожеволіли. Це так раптово, що я не можу вам повірити. Де він? Зробіть так, щоб я побачила його мертвим, - і тільки тоді я повірю в те, що я навіть не можу собі уявити.

МАРТА. Це неможливо. Там, де він зараз, його ніхто не може

побачити.

Марія кидається до неї.

Не чіпайте мене і стійте на місці... Він на дні річки, куди ми з матір'ю його кинули цієї ночі, попередньо приспавши. Він не мучився, але тим не менше – він мертвий, і вбили його ми – моя мати і я...

МАРІЯ. *(відступаючи)* Ні, ні... Ні, це я божевільна, я чую слова, які ще ніколи не лунали на землі. Я знала, що не знайду тут нічого хорошого, і все ж таки не була готова до такого жаху. Не розумію, я вас не розумію...

МАРТА. Я лише ставлю вас до відома, а зовсім не переконую.

МАРІЯ. *(неуважно)* Чому, чому ви зробили це?

МАРТА. Від чийого імені ви запитуєте мене?

МАРІЯ. *(кричить)* Від імені мого кохання!

МАРТА. Що означає це слово – кохання?

МАРІЯ. Воно означає те, що тепер крає і палить мою душу – це той відчай, який навіть мене, може штовхнути на вбивство. Коли б в моєму серці не крилася ще вперта надія, ви б дізналися, божевільна, що таке кохання, відчули б, як я пазурами роздираю вам лице.

МАРТА. Ваші слова мені категорично не зрозумілі. Мені не зрозумілі слова кохання, радості або болю.

МАРІЯ. *(з притиском)* Послухайте, припиніть цю гру – якщо це гра. Досить розмов. Перед тим, як попрощатися зі мною,

скажіть мені з усією ясністю те, що я хочу до кінця з'ясувати.

МАРТА. Важко говорити зрозуміліше, ніж я сказала. Вночі ми вбили вашого чоловіка, щоб взяти його гроші; те саме ми зробили з кількома заїжджими і до нього.

МАРІЯ. Виходить, його мати і сестра – злочинниці?

МАРТА. Так.

МАРІЯ. (з зусиллям) Ви знали, що він ваш брат?

МАРТА. Якщо вам завгодно – вийшло непорозуміння. Якби ви знали про нас більше, ви б не здивувалися.

МАРІЯ. (повернувшись до столу, притиснувши кулаки до грудей, глухим голосом) О боже, адже я знала, що ця комедія не могла не скінчитися кров'ю, що обидва будемо покарані, якщо вплутаємось в неї. Тут небеса приносять нещастя. (Зупиняється перед столом, говорить не дивлячись на Марту). Він хотів, щоб ви його пізнали, він хотів знову знайти свій дім, принести вам щастя, та він не міг знайти потрібних слів. А поки він шукав слова, його вбивали. (Плаче). А ви обидві наче з глузду з'їхали, осліпли, не бачили, який дивовижний син до вас повернувся... так він був дивовижний, а ви не знаєте, яке шляхетне серце, яку ніжну душу ви вбили! Він міг би бути вашою гордістю, так само, як він був моєю. Але, нажаль, ви були його ворогом, ви і зараз його вороги, оскільки ви здатні спокійно говорити про те, що повинно було б примусити вас вибігти на вулицю і вити по-звірячому!

МАРТА. Не робіть висновків ні про що, бо ви всього не знаєте. В цей час моя мати – вже разом з сином. Вода вже обмиває їхні тіла. Скоро їх знайдуть, і вони з'єднаються в одній могилі. Але я ще не бачу в цьому нічого, що примусило б мене кричати. Я по-іншому уявляю собі людське серце, коротше кажучи, ваші

сльози викликають у мене огиду.

МАРІЯ. *(повертається до неї, з ненавистю)* Я оплакую навіки втрачені радощі. Для вас краще ці сльози, ніж пронизливий біль, який скоро спалить мене, і я зможу, не здригнувшись, вбити вас.

МАРТА. Мене це не хвилює. Чесне слово, для мене це мало важить. Достатньо я бачила і чула, я вирішила померти, тепер моя черга. Але я хочу померти одна. Що мені робити разом з ними? Нехай вони віддаються їхній знову здобутій ніжності, їхнім похмурим ласкам. Обоє вони нам більше не належать, вони покинули нас назавжди. На щастя в мене залишилася іще моя кімната, так гарно буде померти там самій.

МАРІЯ. От і помирай, нехай світ перестане існувати – я втратила того, кого я кохаю. Мені доведеться тепер жити в жахливій самотності, пам'ять стане моєю мукою.

Марта заходить їй за спину і говорить, дивлячись через її голову. Марія не повертається.

МАРТА. Не будемо нічого перебільшувати. Ви втратили чоловіка, я втратила матір. Але ви втратили його тільки один раз, після того, як роками насолоджувалися ним, і він не відкинув вас. А мене мати спочатку відкинула. Тепер, коли вона помирала, я втратила її двічі.

МАРІЯ. Він хотів віддати вам свій статок, зробити вас щасливими. Саме про це він думав сам в своїй кімнаті, тої миті, коли ви готували йому смерть.

МАРТА. *(з несподіваним відчаєм)* Ми квити з вашим чоловіком, тому, що я пізнала його тугу. Як і він, я думала, що маю дім. Я уявляла, що злочин – наша домівка, що він назавжди об'єднав мене з матір'ю. На кого ще я могла розраховувати, як не на ту, котра вбивала разом зі мною. Але я помилилася. Злочинець

завжди самотній, навіть якщо в нього тисяча спільників. Тепер мені віддається по справедливості. Я помираю самотньою, так само, як сама жила і вбивала.

Марія повертається до неї, обличчя її в сльозах.

(Відступає, знову суворим голосом) Не торкайтесь мене, я вам вже казала! При одній думці про те, що людська рука поділиться зі мною теплотою, перед тим, як я помру, при одній думці про те, що вона, можливо, схожа на бридку чоловічу ласку, в мене кров стукає у скронях.

Стоять одна проти одної.

МАРІЯ. Не бійтесь. Я дам вам померти так, як ви хочете. Я осліпла, я більше вас не бачу. І ви, і ваша мати для мене тільки маски, що промайнули переді мною в цій безкінечній трагедії, яка ніколи не закінчиться. Я не відчуваю до вас ні ненависті, ні співчуття. Я більше нікого не можу ні любити, ні ненавидіти. *(Раптово ховає лице в долоні).* Адже в мене не було часу відчути моє горе, страждати або повстати проти долі. Моє нещастя сильніше за мене.

МАРТА. Але нещастя не таке вже й сильне, раз ви можете плакати. І перед тим, як назавжди вас залишити, мені доведеться ще дещо зробити. Я повинна позбавити вас надії.

МАРІЯ. *(з жахом дивиться на неї)* О, залиште мене, йдіть, залиште мене!

МАРТА. Зараз я вас залишу, це і для мене буде полегшенням, я ледве виношу вашу любов і ваші сльози. Але я не можу померти, усвідомлюючи, що ви вважаєте себе правою, що ви думаєте, ніби любов – не порожнє слово, що все що сталося – всього на всього нещасний випадок. Саме зараз все прийшло до порядку. Треба переконати вас у цьому.

МАРІЯ. Якого «порядку»?

МАРТА. Коли ніхто нікого ніколи не впізнає.

Пауза.

МАРІЯ. *(розгублена)* Що мені ваші слова, я їх не чую. Серце розривається, воно відкрите тільки для того, кого ви вбили.

МАРТА. *(люто)* Замовкніть! Я не хочу більше про нього чути, я ненавиджу його! Для вас він більше не існує. Він зайшов для чогось в цей дім страждань, жителі якого назавжди страчені. Дурень! Він отримав те, чого хотів, він знайшов те, що шукав. Тепер все прийшло до порядку. Зрозумійте, що ні в житті, ні в смерті, ні для нього, ні для нас немає ні батьківщини, ні спокою. *(З презирливим сміхом).* Адже не можна назвати батьківщиною цю гладку землю, позбавлену світла, куди ми ідемо годувати безоких тварів.

МАРІЯ. *(в сльозах)* О боже, я не можу чути цих слів. Він би також не виніс їх. Ні, він вирушив в зовсім інший світ.

МАРТА. *(дійшовши до дверей, несподівано озирвається)* Його безумство винагороджено. Скоро і ви отримаєте по заслугам. *(Сміється).* Послухайте, адже нас обікрадено. До чого ж тоді цей поклик плоті, звідки ця тривога душі? Навіщо прагнути до моря або до любові? Адже це смішно. Ваш чоловік знає тепер відповідь – він вже в цьому жахливому домі, куди ми під кінець усі наб'ємося. *(З ненавистю).* Ви також його впізнаєте, і, якщо зможете, ви ще згадаєте з полегшенням про сьогоднішній день. Адже ж сьогодні вам здається, ніби ви самотні в цілому світі. Зрозумійте, що ваше нещастя ніколи не зрівняється з тією несправедливістю, яку заподіюють людині. І на останок вислухайте мою пораду. Звичайно ж, я повинна дати вам пораду, оскільки я відняла у вас чоловіка. Моліть вашого бога, щоб він зробив вас схожою на камінь. Лише щастя каменя

підходить для людини. Станьте як камінь, будьте глухою до всіх криків; станьте каменем, поки не пізно. Але якщо через легкодухість ви не зможете жити в безмовному світі каменів – приходьте до нас, в наш спільний дім. Прощавайте, сестро! Ось бачите – все просто. Вам запропонували вибрати між ідіотським щастям каменюки і грузлим дно річки. Там на могильному ложі, ми будемо вас чекати.

Марта іде, і Марія, яка слухала її, приголомшена, хитаючись, простягнувши руки вперед.

МАРІЯ. *(кричить)* О боже, я не можу жити в цій пустелі! Тепер я буду говорити з тобою – і я знайду слова! *(Падає на коліна)*. Так, господи, до твоїх рук віддаю я себе. Зжалься наді мною, зверни лик свій до мене! Почуй мене, простягни мені сходини твої! Зжалься, господи, над тими, хто любить, кого наздогнала розлука!

Двері відчиняються, на порозі з'являється Старий

Сцена четверта.

СТАРИЙ. *(твердим, чітким голосом)* Ви мене кликали?

МАРІЯ. *(повертається до нього)* Ах, я не знаю! Допоможіть мені, мені так необхідна чиясь допомога! Зжальтеся!

СТАРИЙ. *(тим самим голосом)* Ні!

Завіса.